

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Анотація: У статті розглянуто та проаналізовано основні індикатори фінансової безпеки банків України, які дозволили виявити існуючі та потенційні загрози і можуть використовуватися як засіб ідентифікації проблем у фінансово-економічній діяльності банківських установ. Рівень фінансової безпеки банківського сектора України визначено як задовільний, що підтверджено оцінкою рекомендованих значень показників-індикаторів, представлено методичний інструментарій їх визначення.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансовий стан, індикатори фінансової безпеки, ризик, капіталізація банків

Holoborodko Yu.

METHODICAL APPROACHES TO THE DETERMINATION OF THE INDICATORS OF BANKING INSTITUTIONS' FINANCIAL SAFETY

Summary. The basic indicators of the financial safety of Ukraine's banks, which allowed to discover current and potential threats and can be used as a means of identification of the problems in the financial and economic activities of banking institutions are considered and analyzed in the article. The financial security of Ukraine's banking sector is defined as satisfactory, what is confirmed by the estimation of the recommended values of the indexes-indicators, the methodical tool of their determination is presented.

Keywords: financial safety, financial state, indicators of financial safety, risk, capitalization of banks

1. Вступ

На початку XXI ст. міжнародний рух капіталу (у формі кредитів, позик, операцій з цінними паперами, валютних операцій та ін.) в десятки разів перевищує міжнародний товарообіг і відіграє важливу роль, перетворюючись в основну рушійну силу процесу глобалізації. Банківська безпека є визначальною складовою фінансової, а отже і національної безпеки, та визначається таким станом банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз та здатністю досягати стратегічних і тактичних цілей.

Забезпечення фінансової безпеки банківського сектора є завданням активного характеру, що передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на досягнення нею оптимального рівня. У свою чергу, потужна і диверсифікована фінансово-банківська система в сучасній економіці є одним з найважливіших умов підтримки стабільно високих темпів її зростання і розвитку, виходу і просування національних компаній на міжнародні ринки, сприяння підвищенню їх конкурентоспроможності. У цьому зв'язку слід підкреслити, що українська фінансова система (у широкому її розумінні) розвивається за європейським типом, тобто значну роль у ній відіграє саме банківська система і особливо великі універсальні банки, які є системоутворюючими.

За твердженням Барановського О. І. основною метою фінансової безпеки банку є безперервна і стійка підтримка такого стану, який характери-

зується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз [2, С. 16.].

Банківський сектор України приділяє значну увагу своїй фінансовій безпеці, але на сьогоднішній день відсутня єдина методологія щодо її забезпечення. Це обумовлює необхідність комплексного дослідження даної проблеми й формування єдиного методологічного інструментарію щодо забезпечення фінансової безпеки банків України.

Діагностика стану фінансової безпеки банківського сектора об'єднує в собі методи кількісного і якісного аналізу, що дає можливість отримати повну картину фінансового становища і оцінити реальний ступінь загрози. Використання вищенаведеного інструментарію дозволить банку не тільки попереджати виникнення кризових ситуацій на початковій стадії, але і визначати їх причини, що створює необхідні передумови для правильного вибору вальєлів і методів з нейтралізації потенційних кризових ситуацій.

Метою статті є дослідження і аналіз оцінки фінансової безпеки банків з використанням комплексу фінансово-економічних індикаторів.

Питанням дослідження методик оцінки фінансової безпеки приділяли увагу такі вчені як: І. А. Бланк, А. О. Єпіфанов [6], О. Л. Пластун, О. І. Барановський [2], Т. М. Болгар, В. С. Домбровський, О. М. Ващенко, М. І. Зубок [7], Дж. Сінкі [11] та ін. Проте залишається недостатньо розкритими питання щодо визначення основних підходів до оцінки фінансової безпеки банківської системи України.

2. Огляд теоретичних підходів до забезпечення фінансової безпеки банків

Аналіз існуючих публікацій показав, що стан фінансової безпеки банків, можна оцінити за допомогою системи показників, яка включає фінансові коефіцієнти, що відображають рівень ліквідності, якість кредитного, інвестиційного та портфеля цінних паперів, рівень прибутковості, достатність капіталізації та компетентність менеджменту, та оцінку ризиків здійснення банківських операцій.

Зарубіжні та вітчизняні учені пропонують оцінювати фінансову безпеку на основі визначення загального стану фінансової діяльності. Зокрема, Бланк І. А. виокремлює п'ять систем аналізу фінансової безпеки, які базуються на таких методах проведення: горизонтальному, вертикальному, інтегральному та аналізі фінансових коефіцієнтів [3, С.121-140]. Такий підхід можна вважати універсальним, оскільки процес забезпечення фінансової безпеки ототожнюється фактично з усією фінансово-економічною діяльністю банків, і не в повній мірі конкретизує аспекти безпеки банківських установ.

На думку Д. А. Артеменко, фінансову безпеку банківської діяльності необхідно оцінювати за допомогою методів, які базуються на досягненні максимально можливої платоспроможності та стійкості банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найприбутковіших напрямів його вкладень, що одержуються шляхом чіткого стратегічного та тактичного планування, аналізу та запобігання загрозам фінансового характеру [1].

Олейніков Є. О. вважає, що фінансову безпеку банку необхідно оцінювати за допомогою найоптимальніших значень фінансових показників прибутковості і рентабельності, якості управління, використання основних та оборотних коштів банку, структури його капіталу, норми дивідендних виплат по цінним паперам банку, а також курсовій вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансового стану банку, перспектив його технологічного та фінансового розвитку [9].

На нашу думку, ключовими індикаторами фінансової безпеки банківських установ можуть служити коефіцієнти, які дозволяють швидко ідентифікувати існуючі проблеми і загрози у діяльності банків:

- показники, що базуються на структурі та достатності капіталу;
- показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів;
- показники, що характеризують якість активів;
- показники рівня доходності;
- показники, засновані на оцінці витрат.

До основних показників, які базуються на структурі та достатності капіталу банківського сектора України належать: коефіцієнт надійності капіталу; коефіцієнт фінансового важеля; мультиплікатор капіталу; коефіцієнт концентрації власного капіталу; коефіцієнт захищеності капіталу; коефіцієнт достатності капіталу; коефіцієнт достатності капіталу; розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу.

Алгоритм розрахунку і динаміки основних індикаторів фінансової безпеки банків наведена в табл. 1 та табл. 2.

Основні індикатори стану банківської безпеки України за 2008–2012рр. наведено в табл. 1 і табл. 2. Їх аналіз, перш за все, свідчить про зростання ролі банківської системи в економіці України.

Значення більшості показників, що характеризують рівень фінансової безпеки банківської системи України, на основі структури та достатності капіталу знаходяться в допустимих межах, а також демонструють прогнозні тенденції.

Коефіцієнт надійності показує рівень залежності банку від залучених коштів. За 2008–2012 рр. даний показник збільшився по банківській системі України з 15% до 18%, тобто спостерігалася позитивна динаміка нарощення капітальної бази, що є вагомим чинником забезпечення фінансової безпеки банківського сектора економіки. За нашими розрахунками зростання показника відбулося в групах найбільших (з 14% до 17%), великих (з 14% до 20%) і малих (з 23% до 25%) банків України. Зниження даного індикатора відбулося в групі середніх банків з 20% до 13%, що свідчить про зростання залежності від залучених та запозичених ресурсів та зниження динаміки нарощення капітальної бази.

Коефіцієнт фінансового важеля є оберненим показником до коефіцієнта надійності. Впродовж 2008–2012рр. по банківській системі загалом відбулося зниження показника з 6,8 до 5,7 разів, що свідчить не тільки про зменшення активності банків щодо залучення вільних коштів на грошовому ринку, але і про недостатній рівень покриття залучених і запозичених ресурсів, що підтверджує наявні загрози недостатнього рівня ресурсного забезпечення банків України. Аналогічна динаміка характерна для найбільших (з 7,3 до 5,9 рази), великих (з 7 до 5,2 рази) та малих (з 4,4 до 4 рази) груп банківських установ. В групі середніх банків впродовж досліджуваного періоду відбулося зростання показника з 5,1 до 7,9 разів. Такі тенденції не можна характеризувати позитивно, оскільки банки залучають значний обсяг фінансових ресурсів, які не забезпечені належним рівнем капіталізації установ.

Основні індикатори фінансової безпеки банків України

Показники	Розрахунок	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	Економічний зміст
Коефіцієнт надійності	Власний капітал / Зобов'язання	0,15	0,15	0,17	0,17	0,18	Показує рівень залежності банку від залучених коштів
Фінансовий важіль	Зобов'язання / Власний капітал	6,77	6,64	5,84	5,78	5,66	Здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку
Мультиплікатор капіталу	Активи / Капітал	7,76	7,64	6,84	6,18	6,65	Характеризує ступінь покриття активів власним капіталом
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал / Пасиви	0,13	0,13	0,15	0,15	0,15	Показує незалежність його функціонування від залучення позикових коштів
Коефіцієнт захищеності капіталу	Основні засоби / Власний капітал	0,32	0,31	0,29	0,25	0,23	Показує яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)
Коефіцієнт достатності капіталу	Статутний капітал / Власний капітал	0,69	1,03	1,06	1,11	1,04	Дас змогу зробити якісну оцінку власного капіталу
Розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу	Кредитні вкладення / Власний капітал	6,64	6,49	5,48	5,31	4,82	Показує скільки грн. кредитних вкладень припадає на 1 грн. капіталу
Частка вкладів фізичних осіб у пасивах	Кошти фізичних осіб / Пасиви	0,23	0,24	0,29	0,29	0,32	Характеризує залежність банку від ресурсів фізичних осіб

Авторська розробка на основі даних НБУ [8]

Мультиплікатор капіталу характеризує ризик банківської операційної діяльності та показує у скільки разів активи банку перевищують його капітал. За 2008–2012рр. у банківському секторі України спостерігалось зниження даного показника з 7,8 до 6,7 рази. Позитивна динаміка зниження мультиплікатора капіталу спостерігалась в групі найбільших (з 8,4 до 6,9 разів), великих (з 8 до 6,2 разів) та малих (з 5,4 до 5 разів) банків України, що свідчить про зниження ризику операційної діяльності банків України і створення дієвих систем ризик менеджменту. Негативна динаміка зростання ризику операційної діяльності відбулася в групі середніх банків з 6,2 до 8,9 разів, що є ознакою зростання ризиків від здійснюваних операцій.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів. Впродовж досліджуваного періоду спостерігалось нарощування капіталізації банків України загалом з 13% до 15%. Зокрема, в найбільших (з 12% до 15%), великих (з 13% до 16%) та малих (з 18% до 20%) групах банків. Це свідчить про збільшення

власних фінансових ресурсів банками України, нарощування рівня їх капіталізації в умовах фінансової нестабільності та посткризового періоду. Зниження коефіцієнта концентрації власного капіталу впродовж 2008–2012 рр. відбулося в групі середніх банків України, що свідчить про зниження динаміку рівня їх капіталізації.

Коефіцієнт захищеності капіталу показує, наскільки банк враховує інфляційні процеси і яку частку своїх активів розміщує в нерухомість, цінності, обладнання. За 2008–2012рр. спостерігалось зменшення даного показника у банківській системі України з 32% до 23%, та в розрізі груп зокрема. За нашими розрахунками у групі найбільших – з 32% до 23%, великих – з 34% до 22%, середніх – з 33% до 30% та малих банків з 33% до 22%. Це відбулося як за рахунок збільшення власного капіталу, так і шляхом зниження обсягів основних засобів та нематеріальних активів банківської системи України.

Таблиця 2

Основні індикатори фінансової безпеки банківської системи України в розрізі груп

Показники	I група				II група				III група				IV група							
	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.01.2013					
Коефіцієнт надійності	0,14	0,16	0,17	0,17	0,17	0,14	0,13	0,14	0,17	0,19	0,20	0,22	0,16	0,14	0,13	0,23	0,23	0,27	0,23	0,25
Фінансовий важіль	7,34	6,44	5,87	5,93	5,86	6,95	7,92	7,34	5,72	5,24	5,12	4,65	6,14	7,34	7,85	4,39	4,43	3,77	4,37	3,96
Мультиплікатор капіталу	8,40	7,45	6,87	6,93	6,86	7,95	8,92	8,34	6,72	6,24	6,12	5,65	7,14	8,34	8,85	5,39	5,43	4,77	5,37	4,96
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,12	0,13	0,15	0,14	0,15	0,13	0,11	0,12	0,15	0,16	0,16	0,17	0,14	0,12	0,11	0,19	0,18	0,21	0,19	0,20
Коефіцієнт захищеності капіталу	0,32	0,29	0,26	0,24	0,23	0,34	0,42	0,34	0,24	0,22	0,33	0,31	0,43	0,33	0,30	0,33	0,34	0,29	0,28	0,22
Коефіцієнт достатності капіталу	0,67	0,93	0,95	0,98	0,89	0,67	1,20	1,60	1,74	1,34	0,77	1,06	1,28	1,02	1,51	0,77	1,06	0,89	1,06	1,01
Розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу	7,39	5,53	4,68	4,55	3,35	6,23	5,64	4,91	4,11	3,24	4,71	3,66	4,22	4,76	4,31	4,16	3,41	2,69	2,96	2,70
Частка вкладів фізичних осіб у пасивах	0,23	0,25	0,30	0,30	0,34	0,20	0,23	0,26	0,26	0,31	0,24	0,22	0,30	0,29	0,31	0,30	0,26	0,28	0,28	0,32

Авторська розробка на основі даних НБУ [8]

Значення коефіцієнту достатності власного капіталу у розмірі 69% до 104% за 2008 – 2012рр.. свідчить про негативну тенденцію у банківській системі України і про ситуацію коли статутний перевищує власний капітал. Зокрема, це характерно для великих (з 67% до 134%), середніх (з 77% до 151%) та малих (з 77% до 101%) банківських установ, і зумовлено великими збитками в банківській системі України у кризовий та посткризовий періоди. В групі найбільших банків цей показник має негативну тенденцію до зростання з 67% до 89%, але не є критичним, тобто статутний залишається більшим за власний капітал і є достатнім для покриття збитків.

Розмір кредитних вкладень банківського сектора України на 1грн. капіталу за 2008 – 2012 рр.. знизився від 6,64 грн. до 4,82 грн.. Така ситуація характерна для всіх груп банківських установ, зокрема: найбільших - з 7,4грн. до 3,3 грн., великих – з 6,2грн. до 3,2грн., середніх – з 4,7грн. до 4,3грн. та малих – з 4,2грн. до 2,7грн. відповідно. Це свідчить про низький рівень покриття обсягами власного капіталу банків ризиків, пов'язаних із здійсненням їх кредитно-інвестиційної діяльності.

Частка вкладів фізичних осіб у пасивах банківської системи України є основним із джерел ресурсного потенціалу. За 2008 – 2012рр.. спостерігалася позитивна динаміка зростання даного показника з 23% до 32%. За нашими розрахунками населення концентрує свої вклади в цих установах банківського сектора. Зокрема, цей показник у групі найбільших з 23% до 34%, великих з 20% до 31% та середніх з 24% до 31% банків. Незначне зростання даного коефіцієнта спостерігалось у групі малих банків з 30% до 32%, що свідчить про довіру населення із збереження коштів у системоутворюючих та великих банківських установах.

4. Висновки

За нашими розрахунками можна зробити висновки, що забезпечення фінансової безпеки банків є одним із основних завдань банківського менеджменту оскільки, такі установи концентрують грошові ресурси юридичних і фізичних осіб і спрямовують їх на формування інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку. Запропонований методичний підхід розрахунку індикаторів в фінансовій безпеці банківських установ є універсальним і може використовуватися як для банківського сек-

тора, так і груп банків і окремих установ. Подальших досліджень вимагає розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки банків, обґрунтування його числових значень для визначення рівня безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности : автореф. дис. канд. экон. наук. / Артеменко Д. А. — Ростов-на-Дону, 1999.
2. Барановський О. І. Основи фінансової безпеки / О. І. Барановський // Финансовые услуги. — 2008. — №1. — С. 16-19.
3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк — [2-е изд., стер.] — К.: Эльга, 2009. — 776 с.
4. Власик О. С. Виклики та загрози фінансової безпеки України на середньострокову перспективу / О. С. Власик // Фінанси України. — 2012. — №5 — С. 3-13.
5. Вовчак О. Д. Кредит та банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, А. Л. Руцишин. — К. : Знання, 2008. — 564 с.
6. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / Єпіфанов А. О. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009 — 295 с.
7. Зубок М. І. Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Зубок, Л. В. Ніколаєв. — [вид. 2-ге, допов.]. — К.: Істина, 2000. — 88 с.
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] : режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / [под ред. Е. А. Олейникова]. — М.: Интел-Синтез, 1997. — 212 с.
10. Роуз Питер С. Банковский менеджмент : Предоставление финансовых услуг / Роуз Питер С. — М. : Дело Лтд, 1995. — 743 с.
11. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Дж. Синки мл.; [пер. с англ. Левизон]. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1018 с.
12. Храпкина В. Анализ подходов и методов определения финансовой безопасности предприятия / В. Храпкина // Экономический анализ. — 2011. — Вып. 8. Ч. 2.